

דף ג

'אלא מעתה לא תיהני לה אמלתרא דהא היכל אמלתרא היא ליה ואפילו הכי עשרים אמה הוא דגבוהה...' – ואם היתה מועילה עשיית אמלתרא אף בגבוה יותר, ראוי היה להגביה פתח ההיכל יותר כדי לנאותו (עפ"י חדושי הר"ן ב).

וכע"ז בתוס' לעיל (ב: ד"ה אלא). והקשה הגרעק"א הלא כיון שהיו דלתות להיכל למה לא עשו הפתח גדול יותר. ושמו"ל (וכ"כ בחזו"א ובשפ"א ובאבני נזר או"ח רעג, ט–י בסגנונות דומים) שהואיל ונאמר 'פתח אהל מועד' משמע שצריך לדין 'פתח' בשעת שחיטת הקרבן, ומוזה למדנו שאעפ"י שהדלתות נעולות בלילה, צריך כן דין 'פתח' דוקא כמו אילו לא היו דלתות הראויות להינעל [ונראה שזה באור הילפותא שצריך דלתות פתוחות בשעת שחיטת הקרבן, משום שצריך 'פתח' ולא 'מחיצה' וזה מתקיים רק אם הדין אוסר לנעול כעת, שזה עצמו מחשיב הדלתות כמי שאינן]. ועל כן צריך לתנאי דין 'פתח' אעפ"י שיש דלתות הננעלות בלילה – הלכך לא היה הפתח מוגבה למעלה מכ'.

'והאי מאי קושיא, די למא תבנית היכל כתבנית אולם'. לשון 'דילמא' לאו דוקא, שמשום 'דילמא' אין לעשות תיובתא על דברי רב, אלא שכך קבלו במסורת שתבנית היכל כתבנית אולם. ומצינו כיוצא בזה בתלמוד (עפ"י ריטב"א ור"ן).

זויהוי אמלתרא מתניתא ותיקשי לרב...' לא תרצו 'רב תנא ופליג', משום שאין מתרצים כן אלא כשלא אפשר אחרת, וכל שכן כאן שרב בא רק להעמיד המשנה בטעם מסוים (עפ"י ריטב"א).

(ע"ב) זרבא משמיה דרב נחמן אמר: כל אמות באמה בת ששה אלא הללו שוחקות והללו עצבות'. על רבא לא הקשו כל אותן קושיות דלעיל; יש אומרים שגם לשיטתו צריך לתרץ 'רוב אמות', ולעולם הולכים לחומרא לשער בעצבות או בשוחקות (עפ"י רז"ה. וכן דעת הרמב"ם שבת יז, לו ועוד ראשונים, וכן נפסק בשו"ע שסג, כו).

ויש אומרים שהואיל ולרבא השיעור הוא לעולם בששה טפחים, וההפרש הוא רק בין שוחקות לעצבות, קבעו חכמים לשער בכלאים בשוחקות ובסוכה ומבוי בעצבות בין לקולא בין לחומרא, שהשוו חכמים מידותיהם לילך אחר הרוב, ואף אם יוצאת מזה קולא במיעוט מקומות (עפ"י רשב"א).

לדעה זו צריך לומר שמעיקר הדין הן העצבות הן השוחקות בכלל 'אמה' שנתקבלה בהלכה, ונמסר הדין לחכמים והם קבעו לפי הרוב [ולפי"ז אם הוציא לרה"ר שרחבה ט"ז אמות עצבות, נראה שחייב חטאת ואין זה ספק חולין בעזרה. וכן נקט לעיקר באג"מ יו"ד סוס"י קז, אלא שהוא נקט מטעם שהאמה העצבת היא העיקרית, אך בדעת רשב"א אין לומר כן שהרי לדבריו אף לקולא פעמים ומודדים בשוחקות], שאם מעיקר ההלכה היה לשער כך או כך ואנו מסופקים בדבר, כיצד הקלו חכמים על דין תורה.

*

'... וכתב לי נאמן שמסר לו הרב"צ ידלר שליט"א, ממונה על תיקון עירובין בירושלים שגם הגרש"ס (הגאון ר' שמואל סלנט) זצ"ל זקן ההוראה של ירושלים היה מיקיל פרצה עד עשר אמות לחשוב הטפח 10 ס"מ כשלא היה אפשר לתקן, ואמנם היה מחמיר במקום דאפשר, למחשב הטפח 8 ס"מ, ואמנם זה שהיה מחמיר אין זו הוראה אלא מדה טובה ועין יפה, אבל זה שלא היה אוסר בשעה שלא היה אפשר לגדור [והיו אלפי רבבות ישראל מיקירי ירושלים נושאים

משא בחוצות ירושלים ע"פ הוראת רבם באין מוחה ומערער] זו היא עיקר הוראה כדעת הנו"ב והח"ס והרי מנהג ירושלים כמנהג חו"ל' (מתוך חזון איש אור"ח לט.ה). משמע שמצד הדין נקט החזו"א לחשב הטפח 10 ס"מ אף להקל. וכן כתב באגרת (קובץ אגרות ח"א קצד) שהאגודל 2.5 ס"מ 'להתיר אשת איש ולהוציא ממון' ודוקא לענין מידות שטח, אבל מידות נפח יש צד שאינם תלויים במדת האגודל בהכרח). ולפי זה מה שכתב (שם י ובמפתחות) שמקום הנקב בציצית 5 – 4 ס"מ (נ"א: 4 – 3.5) ס"מ סמוך לשפת הבגד, אינו מעיקר הדין אלא חומרא בעלמא, שהרי לשיטתו שפיר דמי לעשותו עד 7 ס"מ ויותר. וגם אם נחמיר כדעת הסוברים 'שלוש אצבעות' – אמה קמיצה וורת, די לעשות ב.6.5 ס"מ, שהרי רוחב האצבע חמישית הטפח (2 ס"מ לשיטתו) והורת שישיתו (1.66) כדאמרינן במנחות מא: ורוחב האמה קרוב לרוחב הקמיצה.

דף ד

'אמר לך רבא: רשב"ג הא אתא לאשמועינן, אמת כלאים לא יצמצם'. נראה שלכך הוצרך רשב"ג לפרש דברי תנא קמא 'ובלבד שלא יהו מכוונות' שמשמע לפי פשוטו שלא יהיו מצומצמות אלא שוחקות, לכך אמר רשב"ג דוקא אמת כלאים לא יצמצם, ומה שאמר תנא קמא 'כל אמות שאמרו חכמים... ובלבד שלא יהו מכוונות' היינו שאין כל האמות שוות אלא הללו עצבות והללו שוחקות (עפ"י תורת חיים).

הקשה שם לפרש"י מה בא רשב"ג להשמיענו, הלא כיון שתנא קמא אמר יש מהן שוחקות ויש מהן עצבות, פשוט שבכלאים יש למדוד בשוחקות. ויתכן לומר שבא רשב"ג להשמיענו 'כל אמות שאמרו חכמים בכלאים לא יהו מצומצמות' – אף כשהדבר לקולא, וכדברי הרשב"א הנ"ל שלרבא קבעו חכמים לילך אחר הרוב בין לחומרא בין לקולא. ואולם בריטב"א לא משמע לפרש כן.

'אריך חטה ושערה וגו' ואמר רב חנן: כל הפסוק הזה לשיעורין נאמר...' פרש"י (בסוכה ה) שזהו שבחה של ארץ ישראל שהכתוב משתבח בה שגם בדברי תורה צריכים לשער בפירותיה. ויש מוסיפים שמשערים לפי גודל הפירות שבארץ ישראל דוקא (עפ"י רש"י ושפת אמת סוכה ה-ו. ואולם ממשנת כלים (יז, 1-ח) משמע לכאורה שמשערים בבינוני שבכלל המדינות. וכתב בשפת אמת שלפי המסקנא שהכתוב הזה אינו אלא אסמכתא, משערים בכל הפירות ולא באלו שבארץ ישראל דוקא).

'היה לבוש כליו... עד שישחה בכדי אכילת פרס, פת חטין ולא פת שעורין, מיסב ואוכל בליפתן'. יש אומרים ששיעור אכילת פרס לפי פת חטים אינו אמור אלא בבית המנוגע, אבל בשאר כל אכילות שבתורה, מצוות או איסורין, משערים ב'כדי אכילת פרס' של אותו המין שאוכל (ע' מגן אברהם פא סק"ב ופרי מגדים; מנחת חינוך שיג, ה ועוד). ואולם מדברי הפוסקים שקבעו זמן אכילת פרס בדקות (ע' במובא ביוסף דעת כריתות יג בפירוט) נראה שנקטו שלעולם משערים לפי אכילת פת חטים, מיסב ואוכל בליפתן (וכ"מ בחזון איש אור"ח סו"י לט).

(ע"ב) 'כל כלי בעלי בתים שיעורן כרימונים'. ההלכה הזו נאמרה בכלי [אפילו הוא מיוחד למשקים] שתשמישו הולך ונפחת על ידי הנקב ומך ערכו בעיני בני אדם אבל עדיין משתמשים בו – בזה השיעור

דף ג

ג. א. קורת המבוי שהיתה גבוהה מעשרים אמה [או רחבה מעשר] ויש שם אַמְלֵתָּרָא (= מין קישוט וצורה שעושים על הפתח), מה דינה?

ב. מקצת קורה בתוך עשרים ומקצתה למעלה מעשרים, וכן בסכך הסוכה – מה דין המבוי והסוכה?

א. בברייתא ששנה רב חמא בנו של רבה בר אבוה מובא שאם יש לקורה אמלתרא, אפילו גבוהה יותר מעשרים אמה אינו צריך למעט. ופירש רב נחמן בר יצחק, מפני שלכך קורה גבוהה פסולה – משום היכר, הלכך כשיש דבר מיוחד וחריג, אנשים מסתכלים עליו ויש לו היכר אפילו הוא גבוה.

בדעת רב אמרו שמחלוקת תנאים יש בדבר; לפי ברייתא אחת הטעם הוא משום היכר ולפיכך אין צריך למעט, ולפי ברייתא אחרת (וכן אמר רב עצמו) שלמדים שיעור 'פתח' מפתחו של היכל, הלכך כל למעלה מעשרים פסול אפילו יש עליו אמלתרא.

[בפתח הרחב מעשר אמות, נסתפקו להלן (י-יא) אם מועילה אמלתרא, ורצו להוכיח מהברייתא שמועילה ודחו].

הלכה כרב נחמן לגבי רב שהוא אחרון, ולדבריו אין מחלוקת תנאים בדבר, וגם מסוגיית הגמרא נראה שנוקטים כדברי הברייתא שאמלתרא מועילה, הרי שהכל תלוי בהיכר (עפ"י רשב"א ור"ן ור"פ).

ולענין אמלתרא בפתח הרחב מעשר – נחלקו ראשונים; יש אומרים שהואיל ולא נפשט הדבר בגמרא, הולכים בו לקולא בענין מחיצה רביעית במבוי (עפ"י ראב"ד, ר"ד ורי"א"ז להלן יא). ויש אומרים שהואיל ועיקר דין מחיצות מדאורייתא, יש לילך בספקות לחומרא אף במחיצה רביעית (ערא"ש שם ופ"ב ד; רשב"א להלן י ובעבה"ק ב,א; רז"ה טז; ר"ן יא. יט: שו"ת הריב"ש סוסי"תה).

במהותה של אמלתרא, פירש רב חמא בנו של רבה בר אבוה: קינים (כגון קיני עופות הבולטים. רש"י). ובמערבא אמרו: פסקי ארו (= כלונסאות (רש"י), חתיכות (מ"מ שבת יז, טו בשם רשב"א. ועב"י שסג בבדק הבית) שהואיל והם חשובים יש להם קול והעין שולטת בהם. ופרשו שלפי הדעה הראשונה דוקא קינים מועילים, ולא פסקי ארו (שאינם מיוחדים וחשובים כל כך).

הרמב"ם (שבת יז, טו) נקט 'אמלתרא' – כיוור וציור, וכ"ה בשו"ע (שסג,כו). ומשמע כדעה ראשונה, צורת קיני יונים וכד' (מ"מ). ויש פוסקים לקולא בדרבנן, שאף בפסקי ארו די (חדושי הר"ן והרשב"א כאן ובעבה"ק א,ג ועוד).

היתה הקורה רחבה ארבעה – מותר לטלטל במבוי משום 'פי תקרה יורד וסותם', אבל אם אינה בריאה לקבל אריח אינה מהוה 'תקרה' ופסול. ונראה שאם היא רחבה שבעה [כשיעור הכשר סוכה] כשר, הואיל והכתלים מגיעים לקורה, שולטת בה העין (עפ"י רשב"א). והר"ן בחדושו פקפק בדבר, כי שמא לא פלוג רבנן (וע' גאון יעקב).

ב. מקצת (מעובי) הקורה או הסכך בתוך עשרים ומקצתו למעלה מעשרים; לפי לשון אחת, רבה הכשיר במבוי ופסל בסוכה, ולפי לשון אחרת (שמסר רב אדא בר מתנה) פסל במבוי והכשיר בסוכה. בטעם החילוק נחלקו אמוראים; אם משום שהסוכה עשויה ליחיד והמבוי לרבים הלכך יש לגזור יותר ביחיד (שמא יינטל העובי התחתון ונמצא הכל למעלה מעשרים. רש"י), וללשון אחרונה יש לגזור יותר בדבר המסור לרבים (רבא מפרזיקא); אם משום שסוכה דאורייתא ומבוי דרבנן הלכך החמירו חכמים בדאורייתא יותר, וללשון אחרונה: בדרבנן (רבינא).

משמע לפי שתי הלשונות שלולא הגזרה אטו למעלה מכ' – כשר, שאומרים 'קלוש' (= דלל) החלק העליון ונשאר התחתון, ואעפ"י שהוא דק וכשלעצמו היה ניטל ברוח (וע' אבנ"ז חו"מ ע ד"ה אך י"ל).
 רבה בר רב עולא אמר: זה וזה פסול. רבא אמר: זה וזה כשר, שהשיעור ניתן בחלל המבוי / הסוכה, ולא בקורה ובסכך. וכן סייע רב פפא מהברייתא. (רב שימי בר אשי הקשה מברייתא אחרת, ותרצה רב פפא. וכן סובר רב להכשיר, כפתחו של היכל שחללו עשרים. תוס'. ואולם בירושלמי אמרו שרב מודה לרבי יוחנן לפסול משום גזרה. ע' קרן אורה).
 א. משמע בגמרא שאם הניח הקורה מקצתה בתוך עשרה טפחים ומקצתה למעלה – פסול, ש'חלל מבוי' תנן, וצריך שיהא החלל עשרה (וע' שפת אמת).
 ב. להלכה, חלל מבוי תנן (רי"ף ו"ש"פ). הלכך אפילו הקורה כולה למעלה מעשרים, אם החלל עשרים ולא יותר – כשר (ראשונים).

דפים ג – ד

ד. אמות שאמרו חכמים בכל מקום – אלו אמות הן; בנות ששה טפחים או חמשה, עצבות או שוחקות?

העולה מסוגית הגמרא שלדברי רב נחמן האמות שאמרו חכמים נידונות בכל מקום לחומרא. ונחלקו אביי רבא בדבריו; –
 לאביי, בכל מקום שהחומרא הוא לשער במידה המועטת, כגון בסוכה ומבוי הגבוהים מעשרים אמות – יש לשער באמה בת חמשה טפחים, ובכל מקום שהמידה הקטנה קולא והגדולה חומרא – יש לשער באמה בת ששה טפחים, כגון בהרחקת כלאים בכרם [ששיעורה ט"ז אמות בקרחת הכרם וי"ב אמות במחול הכרם לבית הלל, וכל כיו"ב]. והעמידו דבריו כרשב"ג שבברייתא, אבל לתנא קמא כל אמה בת ששה טפחים היא.
 לדברי רבא כל האמות משתערות בשל ששה טפחים אלא שהללו שוחקות (– שנמדדות בטפחים גדולים (רש"י), כשהאצבעות מרווחות (עפ"י פיה"מ לרמב"ם). או שהטפחים מרווחים (ערוך 'סחק') והללו עצבות (= מצומצמות).

א. הלכה כרבא (רמב"ם שבת יז, לו. וע' בשו"ת הרשב"א ח"ה קמז). והרי"ף השמיט דין זה, ותמה על כך בעל המאור.

ומבואר ברמב"ם ובעה"מ ורא"ש שלעולם יש לדון לחומרא, בשוחקות או בעצבות (וע' גם במאירי כאן ובתוס' ב"ב פג. ובשו"ע או"ח ססג, כו ובהגהות רעק"א). אבל הרשב"א כתב שלרבא קבעו למדוד בכלאים בשוחקות ובסוכה ומבוי בעצבות הן לקולא הן לחומרא, שהשוו חכמים את מידותיהם וקבעו לילך אחר הרוב.

ב. יש מי שכתב שהמדה העוצבת היא מעיקר הדין המידה הנכונה אלא שאמרו חכמים להחמיר לחוש לשוחקת מפני שקרויה גם היא 'אמה'. וכן לאביי החמירו לחוש לאמה בת חמשה טפחים כיון שקרויה 'אמה'. ולפי זה המוציא לרשות הרבים הרחבה ט"ז אמות עצבות חייב חטאת, ואין לפטרו משום הספק, אלא שבמהרש"א (ב"ב פג) אין נראה כן. וצ"ע (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"א סוס"י קז).

ג. כתב הרשב"א (עבודת הקדש א ספ"ג, מובא בחדושי הר"ן כאן ובמ"מ ובב"י יו"ד רא ו"פ) שהאמה השוחקת יתרה על העצבת חצי אצבע, הוא שיעור אחד חלקי ארבעים ושמונה.